

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

DOI: 10.32782/2225-479X-2022-35-36-11

УДК: 821.111Шек:378.147.091.32

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9877-7325>

Нікітюк Яна

(Запоріжжя)

«Не тому, що я любив Цезаря менше, а тому, що я любив Рим більше»: Закохуючись в Рим у Шекспіра і у Шекспіра в Римі

Мета цієї статті полягає в тому, щоб познайомити читача з Римською літньою школою, яка була започаткована у 2004 році, а отже має багаторічну традицію. У 2022 році вона проходила з 5 по 10 вересня у Римі. Навчальна програма включала вступ до шекспірознавства, дослідження театру та театральних постанов, знайомство з кіно та медіа індустріями, вивчення історії Риму та мистецтва епохи Відродження, гендерні дослідження, літературну критику та аналіз тексту. Курс був спрямований на отримання специфічних знань та методичних інструментів для опрацювання теми «Римського Шекспіра», що надає можливість розглянути цей предмет дослідження крізь міжкультурну, міждисциплінарну та інтермедіальну критичну перспективу. У статті розглянуті доповіді провідних світових вчених, щоб дати читачеві уявлення про сучасне шекспірознавство та ключові тенденції його розвитку. Творчий характер доповідей, конструктивність дискусій, безліч ґрунтовних і цікавих пропозицій та суспільний резонанс цієї події, засвідчили: Шекспіру в сучасному світі – бути. Автор сподівається, що в майбутньому досвід, отриманий в Римі, стане у пригоді під час проведення чергової Міжнародної шекспірівської конференції в Україні, а також сприятиме налагодженню більш тісної співпраці з міжнародними колегами та залученню молодих науковців до Шекспірівських студій.

Ключові слова: Рим, Шекспір, Римська літня школа, сучасне шекспірознавство, Римські п'єси, Шекспірові вистави у ХІХ столітті, сучасні театральні постановки Шекспіра, Шекспірівська спільнота.

Коли ми чуємо вираз «Римські канікули», ми в першу чергу згадуємо про романтичну кінокомедію 1953 року режисера Вільяма Вайлера, в якій свою першу велику роль зіграла Одрі Гепберн. Як не дивно, з подібним захопленням та ентузіазмом Ендрю Діксон вживає той самий вираз, коли говорить про Римський текст в творах Вільяма Шекспіра. «Серед багатьох відсилань Шекспіра до класичної цивілізації його уявні мандрівки до Стародавнього Риму є наймасштабнішими»¹. Рим є місцем розгортання сюжетів «Тита Андроніка», «Юлія Цезаря», «Коріолана» і розділів «Антонія та Клеопатри» настільки, що цю четвірку часто називають просто «римськими п'єсами». Згадки про Рим є також у багатьох інших шекспірівських творах – від Фальстафа, який мимоволі цитує Юлія Цезаря в «Генріху IV, Частина II» («Я прийшов, побачив і переміг» (4.2.41)), до Макбета, який відмовився «бути римським дурнем» та померти від власного меча (5.10.1)».

Тож, беручи до уваги те важливе місце, яке Рим посідає у творчості Барда, не важко зрозуміти, чому шекспірознавці з усього світу так полюбляють влаштувати собі спеціальні наукові «римські канікули». Тільки-но у 2021 році була проведена конференція ESRA, а вже у 2022 році Рим знов приймав гостей-шекспірознавців в рамках семінару SRISS.

Римська літня школа була започаткована у 2004 році, а отже має багатолітню традицію. У 2022 році вона проходила з 5 по 10 вересня – це були п'ять надзвичайно насичених подіями днів. Програма заходу включала у себе найрізноманітніші заходи: від перегляду сучасних театральних вистав, засідань круглого столу шекспірознавців до майстер-класів відомих театральних акторів Італії, які проходили в театрі Глобо у Римі. Кількість студентів, які

¹ URL: <https://www.bl.uk/shakespeare/articles/what-the-romans-did-for-shakespeare-rome-and-roman-values-in-shakespeares-plays>.

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

можуть одночасно прийняти участь у цьому цікавому та різноплановому заході обмежена 30 особами. Курс викладається англійською мовою. Навчальна програма включає вступ до шекспірознавства, дослідження театру та театральних постанов, знайомство з кіно та медіа індустріями, вивчення історії мистецтв Риму й Відродження, загальної історії Риму, гендерні дослідження, літературну критику та аналіз тексту. Курс спрямований на отримання специфічних знань і методичних інструментів для опрацювання теми «Римського Шекспіра», які дозволяють розглядати цей предмет дослідження крізь міжкультурну, міждисциплінарну та інтермедіальну критичну перспективу.

Окрім ґрунтовної теоретичної та методологічної підготовки, ще однією суттєвою перевагою літньої школи у Римі є те, що вона дає своїм студентам можливість побачити шекспірознавців світового рівня, книги та наукові статті яких викликають захоплення, та особисто поспілкуватися з ними. У літній школі приймали участь такі видатні постаті як професор Марія Дель Сапіо Гарберо (Університет Рома Тре) з лекцією: «Юлій Цезар»: робота з тілесною та спектральною візуальністю тирана»; професор Ніколета Чінпоеш (Вустерський університет) з лекцією: «Зразок і прецедент: “Тіт Андронік” на європейських сценах»; Фабіо Чамбелла (Римський університет Сапієнца) з лекцією: «Вакханальні танці у п'єсі ”Антоній та Клеопатра”: потанцюємо?»; Анна Ковальче-Павлік (Університет Лодзя) з лекцією: «Патології природи в римських п'єсах: Екокритичний підхід»; Джон Гілліз (Університет Ессекса) з лекцією: «Ритуал рани у Коріолана: символ і двозначність»; Мікела Компаньоні (Університет Генуї) з лекцією: «Переробка Боккаччо в “Цимбеліні” Шекспіра: дивна історія Інногена»; Роберт С. Міола (Університет Лойоли, Меріленд) з лекцією: «Безсмертні бажання: релігія в шекспірівському Римі»; Коен Хейес (Університет Гронінгена) з лекцією: «Знаковий Шекспір: міждисциплінарні підходи до дослідження та викладання»; Доменіко Ловасіо (Університет Генуї) з лекцією: «Джонсон і Шекспір: бачення Риму»;

Іоланда Плесція (Римський університет Сапієнца) з лекцією: «До кореня: Мова та сила в “Цімбеліні”» та Луїзанна Калві (Університет Верони) з лекцією: «Історія чи ностальгія? Юлій Цезар Ернесто Россі (1888)». Широкий спектр тем, багатоманітність підходів та аналітична глибина представлених доповідей вразили усіх учасників, а отже – надихнули на самостійні наукові пошуки та розвідки.

Цікаво відзначити, що усі лекції були ретельно сплановані та організовані таким чином, щоб дати учасникам літньої школи якомога більш повне уявлення про сучасне шекспірознавство та ключові тенденції його розвитку. Так, приміром, деякі доповіді мали політичний характер (Ніколета Чінпоеш прочитала лекцію: «Зразок і прецедент: “Тіт Андронік” на європейських сценах») або носили екологічний акцент (Анна Ковальче-Павлік виступила з доповіддю «Патології природи в римських п'єсах: Екокритичний підхід»).

Професорка Дель Сапіо презентувала цікаву лекцію про особливі осмислення Шекспіром Вічного Риму з його вічністю, занепадом, руйнацією «як формою, при якій річ залишається розмитою»². Вона запропонувала архаїко-анатомічний підхід до Шекспірових робіт з Римською тематикою. Її креативний метод вивчення розрізнених залишків минулого, їх «поховання», «оплакування», наслідування, асиміляції та запам'ятовування подарував мені особисто інший напрямок для наукового пошуку. Ідея про те, що саме страх руйнації надає сили та енергії мові та мистецтву залишати сліди у майбутньому, дав слухачам багато приводів для роздумів. Адже, саме таким – непідвладним часу – Шекспір зобразив Рим у своїх творах. Хоча, на жаль, багато зі споруд, описаних Шекспіром, не збереглись ні за його часів, ні, тим більше, сьогодні.

Професорка Дель Сапіо (Університет Рома Тре) є авторкою цікавих праць, де аналізуються відносини Шекспіра та Вічного Риму, цього археологічного міфу в його

---

² Sapio Garbero Del M. Shakespeare's Ruins and Myth of Rome. Routledge, Taylor and Francis Group, 2022. P. 18.

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

розквіті та занепаді.³ У своїй книзі «Ідентичність, відмінність та імперія в шекспірівському Римі» дослідниця зазначає, що в епоху Шекспіра «Рим був одночасно і ареною для триумфу імперії, і площиною для постановки проблеми, визначення походження, впливу, ідентичності та локації»⁴. На її думку, Рим завжди поєднував у собі Світ та Місто, а саме в епоху Ренесансу, еру епістемологічних фракцій, коли зіткнення між «новою наукою» (Копернік, Галілей, Весалій, Бекон та ін.) і авторитетом стародавніх текстів народжувало новий контекст модернізму, розширена та екстрапольована географія стародавнього Риму надавала Шекспіру та елізаветинцям площину для роздумів щодо природи тіла та його місця у постійно мінливому порядку Всесвіту. Використовуючи інтердисциплінарну перспективу, професорка Дель Сапіо з'ясовує, як саме різні земні та небесні тіла були перенесені та замаповані у часовому просторі доби Шекспіра та ранньо-сучасному періоді Європейської культури в цілому.

Інша лекторка Луїзанна Калві, доцентка Веронського Університету, познайомила нас із першими театральними постановками «Юлія Цезаря» в Італії та найяскравішими акторами початку XIX ст., серед яких особливо відзначила Аделаїду Рісторі, Томмазо Сальвіні та Ернесто Россі. Це покоління акторів, чії імена і слава назавжди нерозривно пов'язані з Шекспіром, привернуло увагу італійських глядачів до творчості англійського драматурга і зробило його Великим Бардом в Італії. Россі став першим італійським актором, ім'я якого майже виключно асоціюється з іменем Шекспіра. З 1856 року Россі успішно грав Гамлета, Короля Ліра, Макбета, Шейлока, Річарда III, Отелло і Ромео.

Незважаючи на інтерес до Шекспіра у XVIII столітті та захоплення його творами італійських романтиків, лише з XIX століття за підтримки таких надзвичайно обдарованих акторів, як Томмазо Сальвіні, Ернесто Россі та Аделаїда

---

³ Ibid.

⁴ *Identity, Otherness and Empire in Shakespeare's Rome*. / Ed. Maria Del Sapio Garbero. Farnham, UK and Burlington, VT : Ashgate, 2009. P. 8, 10.

Рісторі, а також перекладачів Джуліо Каркано і Карло Русконі, в Італії було започатковано переклад усього канону шекспірівських п'єс. Як пише С. Тривеліні, ХІХ століття було періодом, протягом якого репутація Шекспіра утвердилася в читацькому середовищі, й тим більше, серед оперної публіки та відвідувачів театру⁵.

У 30-ті роки ХІХ в Італії з'являється кілька повних перекладів творів Шекспіра. Цю роботу розпочав Мікеле Леоні, який у 1821 році переклав практично всі трагедії Шекспіра і «тим самим надихнув інших перекладачів: в 1830 році в Італії одночасно виходять друком одразу чотири повні переклади творів Шекспіра (*Gaetano Barbieri* (1831), *Giuseppe Nicolini* (1830), *Giunio Bazzoni e Giacomo Sormani* (1830), *Virginio Soncini* (1830))»⁶. Чотирнадцять томів перекладів Мікеле Леоні, опублікованих у Вероні між 1819 і 1822 роками, назавжди змінили парадигму сприйняття Шекспіра в Італії: англійський драматург потрапляє в центр уваги літературної критики, найавторитетніші журнали того часу обов'язково публікують рецензії на переклади і твори Шекспіра, багато літераторів звертаються до роботи над перекладами⁷. Особливе місце серед тогочасних перекладачів Шекспіра посідав Джуліо Каркано з його проектом "*Teatro Scelto di Shakespeare*" (1843), який мав на меті поетичний переклад вибраних п'єс⁸. Каркано відіграв важливу роль у процесі повільної акультурації та канонізації творів Шекспіра в Італії. Як зазначає Джованні Буонанно, він «продемонстрував нову чутливість до "варварського" генія Барда»⁹. Каркано у повній мірі усвідомлював стимулюючий,

⁵ Trivellini S. Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange. Early Modern to the Present (Review). *TRA linea*. 2019. Vol. 21. URL: <http://www.intralinea.org/reviews/item/2396>.

⁶ Зверева И. К истории появления первых переводов Шекспира в Италии. *Slavica Tergestina*. 21 (2018/II). Trieste, EUT Edizioni Università di Trieste, 2018. P. 146–173. URL: <http://hdl.handle.net/10077/22872>.

⁷ Там само.

⁸ Perteghella M. Shakespeare in Italian. *Shakespeare Birthplace Trust*. 09 January 2020. URL: <https://www.shakespeare.org.uk/explore-shakespeare/blogs/shakespeare-italian/Oxford>.

⁹ Buonanno G. Shakespeare's Reception in Nineteenth-Century Italy: Giulio Carcano's Translation of Macbeth. *Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange: Early Modern to*

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

але також і «дестабілізуючий» вплив, який Шекспір міг мати на італійську літературну систему. Сценічна версія «Макбета», створена Каркано у співпраці зі знаменитою актрисою Аделаїдою Рісторі, також була яскравим прикладом підходу до перекладу, що орієнтується саме на постановки, в яких грали «великі актори» (“*Grand`attori*”). Цей текст вимагав низки скорочень та коригувань, які визначалися вимогами адаптації для сцени та бажанням Рісторі зробити Леді Макбет, яку вона грала, головною героїнею¹⁰. У цьому контексті, доцент Калві влучно процитувала слова видатного театального критика Роберто Алонже про те, що: «Великий актор не дбає про художню цінність тексту, оскільки текст існує не як єдина структура, а радше як каркас, у якому герой знаходить свій простір»¹¹.

Прикметною рисою італійської акторської майстерності було ґрунтовне вивчення характерів героїв. Саме цю рису майстерно використовували Томмазо Сальвіні, Ернесто Россі та Аделаїди Рісторі. Сценічне зображення більшості шекспірівських героїв на італійській сцені пронизано ідеєю про те, що персонаж «є наріжним каменем ... інтерпретації великого актора»¹². Россі та інші актори адаптували ці ролі відповідно до свого смаку та навичок, головним чином, шляхом скорочень і варіацій, модифікуючи тексти п'єс згідно попередньо встановленого порядку денного, який вони організовували, ідентифікуючі домінуючу пристрасть героїв окремих драм. Як писав сам Томмазо Салвіні в статті, опублікованій у 1907 році: «У Макбета домінує

Present / Edited By Enza De Francisci, Chris Stamatakis. New York : Routledge, 2017. P. 125–136.

¹⁰ Ibid.

¹¹ «Il grande attore non si preoccupa del valore artistico del testo, perché il testo non esiste come struttura unitaria, bensì solo come intelaiatura entro cui si situa il personaggio», Alonge R. *Teatro e spettacolo nel secondo Ottocento*. Bari : Laterza, 1997. P. 26. See also: *Il teatro del personaggio. Shakespeare sulla scena italiana dell'800*. / Ed. Laura Caretti, Roma : Bulzoni, 1979; Graziano C. Ernesto Rossi: 'artifex additus artificii'. La testimonianza dei copioni di scena. *Identità, alterità, doppio nella letteratura moderna*. / Ed. Anna Dolfi. Roma : Bulzoni, 2001. P. 91–109.

¹² «[È] la chiave di volta dell'interpretazione shakespeariana del *grande attore*», ibid. P. 42.

честолюбство; у Гамлета – помста; у Короля Ліра – невдячність; у Отелло – кохання».¹³

Нам, слухачам літньої школи, послідовно й системно продемонстрували те, яка велика відповідальність лежить на кожному з акторів, що хочуть доторкнутись до Шекспірового світу. Россі, наприклад, самостійно переклав всі п'єси Шекспіра, в яких він грав. Він писав довгі коментарі своїм колегам щодо того, яким саме має бути характер того чи іншого персонажу. У своїх мемуарах він згадує про п'єсу «Юлій Цезарь»: «Це була п'єса, яка переслідувала мене протягом довгих сорока років, і вона не могла спокійно стояти на моїй полиці, і жила так, ніби вона панувала в моїй свідомості та серці».¹⁴

Незабутнє враження на учасників літньої школи справила лекція професорки Ніколетти Чінпоеш «Тіт Андронік: зразок та прецедент віднайдений у пам'яті Європи» (“Titus Andronicus: Pattern and Precedent in (re)membered”). Вона працює в Університеті Вустера (Великобританія), де викладає літературу періоду раннього модерну та досліджує театральні й кінематографічні постановки Шекспіра. Відома як авторка книги «Шекспірівський Гамлет в Румунії 1778–2008» (Mellen Press, 2010), редакторка й співавторка *Doing Kyd* (MUP: 2016), а також спеціального випуску *Cahiers Elisabéthains* 96 (2017). Крім того, вона є головним редактором журналу *Reviewing Shakespeare* для Румунії.

Професорка Чінпоеш працювала з шекспірівськими фестивалями в Європейській мережі шекспірівських фестивалів понад десять років, а з 2010-го організовує серію семінарів ESRA «Шекспірівські вистави» на Міжнародному шекспірівському фестивалі в Крайові. Тож, хотілося б детальніше зупинитись на її роботі «Шекспір на європейських фестивальних сценах», співавторами якої є

¹³Salvini T. My interpretation of “Othello”. *Putnam's Monthly. A Magazine of Literature, Art and Life*. October 1907. P. 29.

¹⁴“[Il *Giulio Cesare*] dello Shakespeare mi ha perseguitato per il lungo spazio di 40 anni, e non poteva rimaner chiuso nella mia libreria, vivente qual'era [sic] nella mia mente e nel mio cuore”, Rossi E. *Quarant'anni di vita artistica*, Firenze : Niccolai, 1887. Vol. 1. P. 244.

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

Флоренс Марч і Пол Прескотт, і про яку вона розповіла нам у літній школі. Автори цього видання запрошують нас відправитись у дивовижну подорож по місцях сучасних театральних постанов п'єс Шекспіра та побувати на таких фестивалях, як Авіньйонський фестиваль і Le Printemps des comédiens у Монпельє (Франція), фестиваль Альмагро (Іспанія), Шекспір у чотирьох замках (Чехія та Словаччина), Міжнародний Шекспірівський фестиваль у Крайові (Румунія), Шекспірівські фестивалі в Ельсінорі (Данія), Гданську (Польща), Дьюлі (Угорщина), Итаці (Сербія), Нойсі (Німеччина), Паталениці (Болгарія), Римі та Вероні (Італія). Цей екскурс відрізняється від інших шекспірознавчих робіт тим, що не ставить за мету пошук втрачених стародавніх імперій та культур, він сфокусований на подорожі задля аналізу сучасних напрямків, тенденцій та інновацій у театральному середовищі крізь призму живих шекспірівських вистав.

Лекція професорки Чінпоеш: «Тіт Андронік: зразок та прецедент віднайдений у пам'яті Європи.» показала нерозривний зв'язок між культурою, літературою і політикою та пояснила, з чим саме була пов'язана неабияка популярність п'єси «Тіт Андронік» серед критиків і режисерів у 1990-х роках.

Зараз, на думку проф. Чінпоеш, сценічна популярність «Тіта Андроніка» полягає в його «новому звучанні» після приходу нових геополітичних реалій та зміни фізичних і «психічних» (ментальних) кордонів Європейського Союзу. У своїй лекції вона дослідила чотири європейські постановки цієї п'єси та їхній зв'язок з політичними змінами, міграцією, зростанням проявів націоналізму і ксенофобії. Всі ці фактори, на думку дослідниці, виводять п'єсу «Тіт Андронік» в авангард Шекспірівського канону.

Фабіо Чамбелла, доцент Університету Рома Тре та Університету Сапієнца у Римі, поділився з нами напрочуд динамічною лекцією під назвою: «Вакханальні танці у п'єсі “Антоній та Клеопатра”: потанцюємо?». Його презентація була пронизана інтелектуальним гумором. Він розповів про

взаємозв'язок танцю з геліоцентричною картиною Коперника в каноні Шекспіра, танцю з астрономічними концепціями, і про те, як змінився сам танок після відкриття Коперника на прикладі п'єси «Антоній і Клеопатра». Веселі та напівжартівливі спостереження доцента Чамбелли наштовхнули мене й інших слухачів на неочікувані висновки: Шекспір у своєму каноні, здається, приховав сліди своєї підтримки геліоцентризму. Причинами такого приховування міг бути елізаветинський культурний контекст, в якому жив і творив драматург. Він, як і його сучасники, писав п'єси, щоб заробити на життя, і тому не міг дозволити собі підтримувати чи дискредитувати будь-яку тисячолітню теорію, яка мала беззаперечну підтримку державних інституцій та церкви. Ніхто з елізаветинців ніколи не став би відкрито підривати теорію, що лежала в основі соціальної ієрархії, до якої вони належали.

Докторка Анна Ковальче-Павлік з Університету Лодзя у лекції «Патологія природи у Римських творах: Еко-критичний підхід» розповіла про відносини людини та природи у римських п'єсах Шекспіра. Вона запропонувала визначення лісу як простору, що регулюється повторюваним актом привласнення з боку королівської влади, а також продемонструвала відповідності між риторикою володіння лісом і будівництвом іншого *locus communis* для політичного використання природи, тобто жіночого тіла. Просторування/натуралізація жіночого тіла в п'єсі Вільяма Шекспіра «Тіт Андронік» досягається за допомогою переплетених уявних топографій «фемінізованої» топографії Риму та лісу як повії. Саме між цими двома локусами коливаються політизовані жіночі тіла Лавінії й Тамори, репрезентовані в Шекспіровому тексті як пейзажі тіла, в які вписане насильство «законів лісу»¹⁵.

Метафоричне використання тіла давно стало аксіомою для ренесансних уявлень про світ і суспільні відносини в

¹⁵ Kowalce-Pawlik A. *Laws of the Forest Mapping Violence on the Female Bodyscape in Titus Andronicus* 2014.

URL: https://www.academia.edu/86000603/Laws_of_the_Forrest_Mapping_Violence_on_the_Female_Bodyscape_in_Titus_Andronicus.

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

ньому. Неоплатонічний закон симпатії між мікро- та макрокосмом має свою силу та наслідки для прочитання жіночого тіла як ландшафту соціальних відносин у культурній географії драматургії Шекспіра. На перший план у цьому контексті виходить тогочасне розуміння функції лісу як лінгвістично сконструйованого місця для скоєння насильства проти жінок, що ми і бачимо у Тита Андроніка¹⁶.

Можливість подивитись виставу «Макбета» у театрі Глобо, де режисеру (Даніеле Салво) та акторам вдалось зберегти шекспірівську енергетику й невичерпний потенціал комізму і трагізму, закладений у першотворі. Добре, що Шекспір у руках авторів вистави не перетворився на привід для сумнівних вправ у самовип'ячуванні, а залишився Шекспіром.

Особливою «родзинкою» літньої школи стали класи акторської майстерності, де учасники могли себе спробувати і як режисери, і як сценаристи, і як актори під керівництвом надзвичайно талановитої та неординарної жінки Лоредани Скарамелли, яка є давнім другом Джіджі Проетті. Ім'я цього італійського актора та співака відомо кожному італійцю, який любить Шекспіра, адже завдяки синьйору Проетті сьогодні в Римі існує шекспірівський театр «Глобо». Мені та іншим учасникам літньої школи пощастило виступити в римському театрі «Глобо» в якості як актора, так і глядача.

Окремо хотілося б відзначити, що в рамках літньої школи після кожного блоку лекцій проводилося багато панельних дискусій, на яких панувала дружня атмосфера повного взаєморозуміння та демократизму. Студенти могли вільно задавати будь-які запитання, навіть провокативні, та мали сміливість не погоджуватись з іменитими лекторами. Аналіз п'єс Шекспіра був дуже глибоким і багатоплановим.

Візит у Королівський Інститут Нідерландів, який є найдавнішою та найбільшою голландською науковою інституцією за кордоном, надав нам можливість побачити як взаємодіють наукові спільноти на міжнародному рівні. Королівський Інститут Нідерландів відіграє неабияку роль у

---

¹⁶ Ibid.

комунікації між італійською та голландською науковими спільнотами і пропонує дуже різноманітну бібліотеку з античності, загальної історії та історії мистецтв Риму й Італії.

Завдяки участі у цій літній школі, студенти змогли подивилися на твори Шекспіра та його героїв зовсім під іншим кутом. Наприклад, цікавими виявилися інтерпретація стосунків між Антоніо та Басаніо, а також осмислення образу Порції як символу фемінізму. Мене особисто вразила багатоплановість та різноманітність інтерпретацій Шекспіра, а участь у роботі літньої школи дала поштовх для продуктивного вивчення дослідницьких традицій різних країн.

Ця школа дуже швидко сформувала щільне товариство ентузіастів, людей закоханих у твори Шекспіра безвідносно до етапу його вивчення. Я бачила щире захоплення Бардом в очах молоді. Крім того, я була приємно вражена багатонаціональним складом слухачів школи. Для того, щоб сформувати цю ауру доброзичливості, організатори доклали чимало зусиль, були створені всі умови для ефективної наукової співпраці, на заходах панувала атмосфера повного взаєморозуміння.

Усі доповіді в школі були присвячені темі «Італійські п'єси та Рим Шекспіра», що відкривало широкі можливості для дослідження хронології та синхронності сюжетів Шекспіра. Ці дві сфери тісно пов'язані, тому кожен вибір перекладача і кожне режисерське рішення має особливе значення. Наприклад, будь-які зміна призводить до семантичного зсуву. Ситуація ускладнюється ще й тим, що точно визначити, якими були наміри ренесансного автора, практично неможливо. Крім того, всередині самого шекспірівського дискурсу відбувається постійна взаємодія його складових – різні компоненти впливають один на одного, створюються нові версії, змінюється сприйняття художніх здобутків минулих часів, переосмислюються семантичні координати попередніх інтерпретацій. Переклади та інтерпретації створюють певну систему спотворених дзеркал, які постійно рухаються, утворюючи все нові

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

подвійні образи оригіналу. Тому тема перекладів і театральних адаптацій «Італійських п'єс і Риму» є надзвичайно цікавою проблемою для шекспірознавців.

Шекспір – поет і драматург, який і сьогодні залишається популярним у читачів і глядачів. Це – художник, який занурюється в глибини людської особистості, залишаючи простір для майбутніх інтерпретацій і реценсій. Загалом Римська літня школа стала подією, яка пройшла дуже успішно. Вона розглянула ряд важливих для сучасного шекспірівського дискурсу питань: як ми адаптуємо класичний текст Шекспіра до власних потреб, що нам можуть розповісти про історичний і культурний контекст ті елементи сюжету, які були вилучені в процесі наступних інтерпретацій, і які нові фокуси дослідження можуть виявитися цікавими в майбутньому. Хочеться сподіватися, що на цьому шляху на нас чекають багато цікавих відкриттів і несподіваних наукових знахідок.

Найбільшим досягненням Римської літньої школи 2022 року, на мою думку, стало захоплене сприйняття Шекспіра молодими студентами. Цей форум виявився дуже корисним в плані обговорення актуальних проблем сучасного шекспірознавства, а ефективність його роботи визначалася структурованістю, логічністю та послідовністю наукового дискурсу. Міжнародна репрезентативність семінару забезпечила багатоаспектний погляд на досліджувані тексти, що найкращим чином корелюється зі специфікою об'єктів аналізу. Попри все розмаїття тематики й методичних позицій, доповідачів і слухачів об'єднувала атмосфера наукової співпраці та дослідницького ентузіазму.

Список літератури:

Зверева И. К истории появления первых переводов Шекспира в Италию. *Slavica Tergestina*. 21 (2018/II). Trieste, EUT Edizioni Università di Trieste, 2018. P. 146–173. URL: <http://hdl.handle.net/10077/22872>.

Alonge R. *Teatro e spettacolo nel secondo Ottocento*. Bari : Later- za, 1997.

Buonanno G. Shakespeare's Reception in Nineteenth-Century Italy: Giulio Carcano's Translation of Macbeth. *Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange: Early Modern to Present* / Edited By Enza De Francisci, Chris Stamatakis. New York : Routledge, 2017. P. 125–136.

Graziano C. Ernesto Rossi: 'artifex additus artificii'. La testimonianza dei copioni di scena. *Identità, alterità, doppio nella letteratura moderna.* / Ed. Anna Dolfi. Roma : Bulzoni, 2001. P. 91–109.

Identity, Otherness and Empire in Shakespeare's Rome. / Ed. Maria Del Sapio Garbero. Farnham, UK and Burlington, VT : Ashgate, 2009.

Il teatro del personaggio. Shakespeare sulla scena italiana dell'800. / Ed. Laura Caretti, Roma : Bulzoni, 1979.

Kowalce-Pawlik A. *Laws of the Forest Mapping Violence on the Female Bodyscape in Titus Andronicus* 2014.

URL: https://www.academia.edu/86000603/_Lawes_of_the_Forrest_Mapping_Violence_on_the_Female_Bodyscape_in_Titus_Andronicus.

Perteghella M. Shakespeare in Italian. *Shakespeare Birthplace Trust.* 09 January 2020. URL: <https://www.shakespeare.org.uk/explore-shakespeare/blogs/shakespeare-italian/> Oxford.

Rossi E. Quarant'anni di vita artistica, Firenze : Niccolai, 1887. Vol. 1.

Sapio Garbero Del M. *Shakespeare's Ruins and Myth of Rome.* Routledge, Taylor and Francis Group, 2022.

Salvini T. My interpretation of "Othello". *Putnam's Monthly. A Magazine of Literature, Art and Life.* October 1907. P. 23–29.

Trivellini S. Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange. Early Modern to the Present (Review). *TRA linea.* 2019. Vol. 21.

URL: <http://www.intralinea.org/reviews/item/2396>.

References:

Zvereva I. K istorii poyavleniya pervyih perevodov Shekspira v Italii. *Slavica Tergestina.* 21 (2018/II). Trieste, EUT Edizioni Università di Trieste, 2018. P. 146–173. URL: <http://hdl.handle.net/10077/22872>.

Alonge R. *Teatro e spettacolo nel secondo Ottocento.* Bari : Later-za, 1997.

Buonanno G. Shakespeare's Reception in Nineteenth-Century Italy: Giulio Carcano's Translation of Macbeth. *Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange: Early Modern to Present* / Edited By Enza De Francisci, Chris Stamatakis. New York : Routledge, 2017. P. 125–136.

Graziano C. Ernesto Rossi: 'artifex additus artificii'. La testimonianza dei copioni di scena. *Identità, alterità, doppio nella letteratura moderna.* / Ed. Anna Dolfi. Roma : Bulzoni, 2001. P. 91–109.

Identity, Otherness and Empire in Shakespeare's Rome. / Ed. Maria Del Sapio Garbero. Farnham, UK and Burlington, VT : Ashgate, 2009.

Il teatro del personaggio. Shakespeare sulla scena italiana dell'800. / Ed. Laura Caretti, Roma : Bulzoni, 1979.

Kowalce-Pawlik A. *Laws of the Forest Mapping Violence on the Female Bodyscape in Titus Andronicus* 2014

URL: https://www.academia.edu/86000603/_Lawes_of_the_Forrest_Mapping_Violence_on_the_Female_Bodyscape_in_Titus_Andronicus.

Perteghella M. Shakespeare in Italian. *Shakespeare Birthplace Trust.* 09 January 2020. URL: <https://www.shakespeare.org.uk/explore-shakespeare/blogs/shakespeare-italian/> Oxford.

VII. Рецензії, есеї, огляди, повідомлення

Rossi E. *Quarant'anni di vita artistica*, Firenze : Niccolai, 1887. Vol. 1.

Sapio Garbero Del M. *Shakespeare's Ruins and Myth of Rome*. Routledge, Taylor and Francis Group, 2022.

Salvini T. My interpretation of "Othello". *Putnam's Monthly. A Magazine of Literature, Art and Life*. October 1907. P. 23–29.

Trivellini S. Shakespeare, Italy, and Transnational Exchange. Early Modern to the Present (Review). *TRA linea*. 2019. Vol. 21.

URL: <http://www.intralinea.org/reviews/item/2396>.